

TOSH - SHAG'ALLI TUPROQLARNING SHO'RLANISHI SABABLARI VA UNI OLDINI OLISH VA BOSHQARISH

Aminjonova Navruzaxon Ne'matjon qizi

Farg'ona davlat universiteti, magistrant

ANNOTATSIYA

Hozirgi kundagi eng dolzarb muammolardan biri bu tuproq sho'rlanishi hisoblanadi. Tuproq sho'rlanishining asosiy omili bu inson omilidir. Yani mineral o'g'itlarni noto'g'ri qo'llash, radioaktiv moddalarning tuproqda to'planishi, tuproq holatini og'ir mexanik holatga kelishi tuproq holatini tubdan yomonlashtirmoqda. Bu muammoni yechish uchun bir qancha ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda.

Kalit so'zlar: Tuproq, suv, sho'rlanish, tuz, antropogen omil, quruq iqlim, o'simlik holati, bug'lanish, namlik, eroziya, dehqonchilik, fauna.

Tuproqning sho'rlanishi o'simliklarning rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi va erning degradatsiyasiga olib keladi. Sho'rlangan erlar qishloq xo'jaligi unumdorligini pasaytiradi, fermerlar farovonligini va mintaqadagi iqtisodiy vaziyatni yomonlashtiradi. Erta bosqichlarda tuproq sho'rlanishini boshqarish uni qaytarishga yordam beradi. Biroq, kuchli ifloslanish qishloq xo'jaligi erlarining to'liq yo'qolishiga va sho'rlanishning tuproq xususiyatlariga salbiy ta'siri tufayli cho'llanishga olib keladi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti universiteti 2014-yildan boshlab 1990-yillardan buyon sho'rlanish tufayli butun dunyoda har kuni 5000 akr ga yaqin maydon yo'qolganini ta'kidlaydi. Shu munosabat bilan muammo zudlik bilan hal qilishni talab qiladi. Tuproqning sho'rlanishi suvda eriydigan tuzlarning ortiqcha to'planishidir. Odatda, bu osh tuzi NaCl. Ro'yxat ancha kengroq va natriy, kaliy, kaltsiy, magniy, sulfatlar, xloridlar, uglevodlar va bikarbonatlarning turli birikmalarini o'z ichiga oladi. Umuman olganda, tuz bilan ta'sirlangan erlar tarkibiga ko'ra sho'r, sodali va sho'r-sodiklarga bo'linadi. Tuproq sho'rlanishining o'simliklarning o'sishiga asosiy ta'siri suvning emilishini buzishdir. Tuproq namligi etarli bo'lsa ham, ekinlar etarli miqdorda suv ololmaganligi sababli o'ladi va o'ladi. Biologik xilma-xillik va ekotizim xizmatlari bo'yicha hukumatlararo ilmiy-siyosat platformasi (IPBES) 2018 yilgi hisobotiga ko'ra global miqyosda:

taxminan 190 million akr butunlay yo'qolgan; 150 million akr zarar ko'rgan;

2,5 milliard gektar maydon sho'rlanishdan ta'sirlangan.

Tuproqning sho'rlanishiga nima sabab bo'ladi?

Tuproqning shoʻrlanishi eruvchan tuzlar erda saqlanib qolganda sodir boʻladi. Bu tabiiy ravishda yoki notoʻgʻri antropogen harakatlar, xususan, dehqonchilik amaliyoti tufayli sodir boʻladi. Bundan tashqari, baʼzi erlar tuzning kam erishi va olib tashlanishi tufayli dastlab shoʻrlangan. Tuproqning shoʻrlanishiga quyidagilar kiradi:

haddan tashqari tuzlar erdan yuvilmaganda quruq iqlim va kam yogʻingarchilik;
tuproq yuzasiga tuzlar qoʻshadigan yuqori bugʻlanish tezligi;
dengiz tuzlari quyi erlarga singib ketganda dengiz sathining koʻtarilishi;
qirgʻoqboʻyi hududlarida shoʻr havo massalarini yaqin atrofdagi hududlarga esib turadigan shabadalar;

dengiz suvining choʻkib ketishi, keyin tuzning bugʻlanishi;
ortiqcha nitrifikatsiya tuproqning shoʻrlanishini tezlashtirganda oʻgʻitlarni notoʻgʻri qoʻllash.

Tuproqning shoʻrlanish koʻrsatkichlari

Tuproq yuzasini, suvning kirib borish tezligini va oʻsimlik holatini tahlil qilish orqali shoʻrlanishni vizual tarzda sezish mumkin. Shoʻrlanish davom etar ekan, belgilar kuchayadi. Masalan, sirdagi engil oqartirish aniq tuz kristallariga aylanadi

Tuproqning shoʻrlanishini oʻlchash

Vizual baholashdan tashqari, tuproqning shoʻrlanishini oʻlchashning ishonchli usullari mavjud, masalan, maxsus qurilmalar yordamida erning elektr oʻtkazuvchanligini baholash. Eritmadagi tuz konsentratsiyasining oshishi bilan uning oʻtkazuvchanligi ham ortadi. Tuproqning shoʻrlanishini tekshirishning boshqa turlari natriyning almashinadigan foizini yoki natriyning soʻrilish nisbatini aniqlaydi. Laboratoriya tekshiruvlaridan tashqari, shoʻrlanish qishloq xoʻjaligi erlarida yoki masofadan turib baholanadi. Shoʻrlanish datchiklari dalada tuproq yuzasi shoʻrlanishini kuzatish uchun ishlatiladi. Sunʼiy yoʻldoshlar SWIR va NIR diapazonlari yordamida suvning soʻrilishini va uning shoʻrlanish bilan bogʻliqligini masofadan zondlash tahlili uchun maʼlumotlarni oladi. Tuproqning shoʻrlanishining oqibatlari ijobiy emas, ekologiya va inson hayotining koʻp jihatlarini qamrab oladi. Bu oʻsimlikchilik va suv taʼminoti tarmoqlariga taʼsir qiladi, suv toshqini va tuproq eroziyasi xavfini keltirib chiqaradi va biologik xilma-xillikni kamaytiradi. Shoʻrlanmagan tuproqlar ekinlarga taʼsir qilmasa-da, kuchli shoʻrlanganlar faqat shoʻrga chidamli turlar va galofitlar uchun mos keladi. Shunday qilib, shoʻrlanish ekotizim navlarini kamaytiradi va ularning normal sharoitlari mavjudligiga tahdid soladi. Oʻsimlik dunyosi xilma-xilligining qisqarishi muqarrar ravishda faunaning qisqarishiga, shuningdek oziq-ovqat zanjirlari va yashash joylarining qisqarishiga olib keladi. Shoʻrlanish daryolar yoki chuchuk suvli koʻllardagi biologik xilma-xillikni kamaytiradi, suv populyatsiyalarini faqat tuzga chidamli turlarga qisqartiradi. Tuproqning shoʻrlanishi taʼsiri ekinlarning xilma-xilligiga va shunga mos ravishda

oziq-ovqat xilma-xilligiga taalluqlidir, chunki fermerlar sho‘r yerlarda yashay oladigan o‘simliklarni etishtirishga majbur bo‘ladilar.

Tuproq eroziyasi

Tuproqning sho‘rlanishining o‘zi jiddiy muammodir, lekin u kamdan-kam hollarda yolg‘iz qoladi. Sho‘rlanish yer yuzasining doimiy namlanishiga va o‘simliklarning yomon sharoitlari tufayli qoplarning etishmasligiga olib keladi. Bu yerlarni eroziyaga juda moyil qiladi. Sho‘rlanish natijasida suv sathining ko‘tarilishi erning suv infiltratsiyasi qobiliyatini pasaytiradi. Kuchli yog‘ingarchilik yoki daryo toshqini bilan tuproq ko‘p miqdorda suv oqimiga dosh bera olmaydi. Shunday qilib, so‘rilishning etarli emasligi suv va toshqinlarga olib keladi. Kuchli suv oqimlari inshootlarni buzadi, qishloq xo‘jaligi erlariga zarar etkazadi, cho‘kindilarni ko‘paytiradi va suv havzalarini ifloslantiradi.

Tuproq sho‘rlanishini nazorat qilish va oldini olish

Tuproqning sho‘rlanishi bilan kurashishning eng yaxshi usuli - bu sodir bo‘lishiga yo‘l qo‘ymaslikdir. Agar shunday bo‘lsa, muammoni yo‘q qilish juda muhim - oqibatlar juda og‘ir bo‘lishidan oldin, qanchalik tezroq bo‘lsa, shuncha yaxshi.

XULOSA

Shunday qilib, tuproq sho‘rlanishining oldini olish va boshqarish bilan bog‘liq. Tuproqning sho‘rlanishining oldini olish asoslari tuzning haddan tashqari kirib kelishiga yo‘l qo‘ymaslikdir. O‘simliklarning rivojlanishi uchun ma‘lum miqdorda tuz kerak bo‘lsa ham, ularning ehtiyojlari sho‘rlangan tuproqdagi tarkibga nisbatan kichikdir. Tuproqning sho‘rlanishini oldini olishning bir necha tipik usullari bor. Sug‘orishni optimallashtirish (sho‘r suvdan foydalanishni kamaytiring, tomchilatib sug‘orishni amalga oshiring, tuzsizlangan, qayta ishlangan, yomg‘irdan yig‘ib olingan suvdan foydalaning va ortiqcha sug‘ormang). Namlikni ushlab turish va sug‘orishni kamaytirish uchun organik moddalar va go‘ng qo‘shing. Tuproq tuzlarini sho‘rlanishni keltirib chiqaradigan ildiz zonasiga o‘tkazmaslik uchun chuqur ishlov berishdan / og‘ir texnikadan saqlaning.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Azimboev S.A. Dehqonchilik, tuproqshunoslik va agrokimyo asoslari. T. «Iqtisod-moliya», 2006.
2. G‘afurova L.A., Maxsudov X.M., Adel M.Yu. - "Eroziyaga uchragan neogen yotqiziklarda shakllangan bo‘z tuproqlarning biologik faolligi". "o‘zbekiston" - T.: 1998.
3. Qo‘ziev R. "o‘zbekiston Respublikasi sug‘oriladigan yerlarining hozirgi holati. Sug‘oriladigan bo‘z tuproqlar unumdorligini oshirish va uning ekologik muammolari". Ilmiy to‘plam Samarqand-2002 y.
4. www.Agrochim.bis.2004.
5. www.Herba.msu.Ru.2004.
6. www.Peola.ru.glosari.2004